

Alessandra Selmi

Aan deze kant van de rivier

Vertaald uit het Italiaans door Saskia Peterzon-Kotte

A.W. Bruna Uitgevers

1

Boltiere, provincie Bergamo, januari 1877

De kerkklokken slaan zeven en het geluid dringt gedempt door de dichte luiken heen. Carlo spert zijn ogen wijd open en voelt dat die van Amalia hem in het donker observeren. Hoe lang doen ze dat al?

Aan de andere kant van de eetkamer die de slaapkamer van de rest van de familie scheidt, klinkt een hoestbui, gevolgd door het geschraap van hout en meteen daarna kortstondig gestommel. Ze zijn allemaal al wakker. Alleen Emilia, in het kinderbed dat naast hen tegen de muur staat, slaapt nog en stoot een lichte fluittoon uit.

Op het dunne glas van het raam heeft de winter ijsbloemen getekend. Amalia steekt haar hand onder de gewatteerde deken uit en huivert, waarna ze haar man een zachte liefkozing geeft. Dat is haar zwijgende goedemorgen, hun intimiteit voordat het huis weer tot leven komt. Ze legt haar wijsvinger op zijn lippen; hij kust haar handpalm.

Tante Maria is druk in de weer met de kachel, die natuurlijk weer eens niet aan wil gaan. Er verspreidt zich een geur van vochtig hout en rook. Aan de andere kant van het gordijn dat de afscheiding tussen de kamers vormt, beweegt de schaduw van vader Renato; hij maakt de deur open, beklaagt zich vloekend over de kou en gaat naar buiten om zijn blaas te legen en de koe te melken. Buiten klinkt geloei: Teresina heeft hem herkend. Zo meteen worden Amalia's zussen wakker en dan staat er warme melk voor ze klaar, waar ze een kiekje van de polenta van gisteren in kunnen weken.

Carlo trekt het tengere lichaam van zijn vrouw naar zich toe, die zich omdraait en in zijn armen kruipt. Hij drukt haar stevig tegen zich aan en voelt een onbeschrijflijke emotie door zijn hart golven. Het is een belangrijke dag, ook al weten ze niet waarom.

Ze hebben de baas al in geen acht jaar gezien. Hij zal wel oud zijn geworden, denkt Carlo, al worden de rijken mooier oud. Ze hadden met een brok in hun keel afscheid van elkaar genomen; de baas had rode ogen van het huilen en had beloofd dat hij zou terugkeren, maar daarna was hij verdwenen, en totdat Carlo gisteren het bericht had gekregen, was inmiddels alle hoop vervlogen.

Mijn goede vriend,

Dat je tot nu toe niets van me hebt vernomen, komt doordat ik door het verloop van mijn zaken geen gelegenheid heb gehad om eerder te schrijven. Onze scheiding is langdurig en pijnlijk geweest en ik word verteerd door hoop om daar spoedig een einde aan te maken.

Hierbij wil ik je zeggen dat ik, zo God het wil, morgen om elf uur bij de Fosso Bergamasco zal zijn met belangrijk nieuws dat jou persoonlijk aangaat. Ik houd me dus aan mijn woord en zou je dankbaar zijn als je me het plezier zou willen doen om niet te laat te komen.

In afwachting van het blijde ogenblik waarop ik je weer kan omhelzen, krijg je hierbij van harte een stevige handdruk van je

CRISTOFORO B. CRESPI

ps Ik hoop dat jij, je vrouw en jullie dochter gezond en wel zijn.

Emilia heeft het hem langzaam maar zelfverzekerd voorgelezen, trots om haar vader te kunnen laten zien wat ze heeft geleerd. Ze kan ook rekenen. Deze zomer, na haar verplichte schooltijd, gaat ze beginnen met werken; een neef van de Vitali's, die stoffen verft

voor een groothandel in Trezzo, heeft Carlo beloofd dat hij haar in dienst neemt.

Toen Amalia haar uitlegde dat ze, nu ze negen is, al groot is en dat grote mensen moeten werken, werden Emilia's ogen zo groot als modderpoelen, maar ze huilde niet; ze bleef roerloos staan, hield haar adem in en keek strak naar de rug van haar moeder, die druk verderging in de keuken, alsof ze er niets aan toe te voegen had. En dat was ook zo.

Voor zijn enige kind, naar wie ze zo lang verlangd hebben, had Carlo zich een ander lot voorgesteld. Natuurlijk heeft Emilia geluk: vier jaar school is beter dan wat haar ouders ten deel is gevallen, namelijk niks. Het meisje heeft een uitgesproken intelligentie, ze is nieuwsgierig en ze houdt van leren; als ze daarmee door zou kunnen gaan, zou ze misschien iets beters kunnen doen dan zich kapot te werken door haar hele leven lappen stof in kuipen onder te dompelen.

Een onzichtbare hand omklemt Carlo's binnenste, en daarna wordt hij bevangen door een onverklaarbaar geluksgevoel en kan hij een glimlach niet onderdrukken. Misschien is het een voorgevoel, of misschien slechts hoop. Hij weet niet wat zijn baas van hem wil – dat vermeldt het bericht niet – maar hij is teruggekeerd. Hij heeft woord gehouden.

Amalia's warme lijf voegt zich volmaakt naar het zijne, ze zouden net zo goed één levend wezen kunnen zijn. Hij streelt haar dij en zoekt het punt waar haar nachthemd eindigt en haar huid begint.

In de aangrenzende kamer is tante Maria nog steeds met de kachel bezig, zonder zich nog te bekommeren om het lawaai dat ze maakt. Dat betekent in de ongeschreven taal van de familie dat het tijd is om op te staan, al waagt ze het nog niet om hun kamer binnen te komen en hen uit bed te halen.

Amalia gaat een beetje verliggen, houdt Carlo's hand tegen en legt hem weer op haar buik. Ze voelt de kriebeling die ze zo goed kent, de voorbode van de zonde, en opeens heeft ze het niet meer koud, sterker nog, ze zou het liefst de dekens van zich af gooien.

In de eetkamer laat Maria een pan vallen. Dat betekent dat het

nu echt te laat is. Straks laat ze haar preutsheid varen en banjert ze de kamer binnen om de luiken open te zetten.

Carlo denkt dat er misschien nog tijd is om het lichaam van zijn vrouw om hem heen te voelen samentrekken van genot. Maar opeens is er iets verbroken.

Amalia trekt zich schielijk terug, haalt geërgerd zijn hand weg en draait zich naar hem toe, waarna ze hem berispelend aankijkt. In het schemerdonker kan hij haar niet zien, maar Carlo weet dat ze haar lippen op elkaar perst tot ze niet meer te zien zijn, met een mengeling van schaamte omdat ze bijna was gezwicht voor het genot, en haat jegens hem omdat hij haar dat genot maar al te graag gegeven zou hebben.

Zoals alle kwetsbare wezens kan Amalia heel sterk zijn, vooral als ze zichzelf moet kastijden. Ze stapt abrupt uit bed, zet de luiken wijd open zonder de moeite te nemen de ramen weer dicht te doen, en blijft enkele ogenblikken roerloos staan om de kou te voelen die in haar voetzolen prikt en vanaf de vloer omhoogtrekt om haar benen te verlammen. Ze houdt haar ogen strak op het grote crucifix boven de ladekast gericht.

In het kinderbed daarnaast beweegt Emilia onder de dekens; de kou heeft haar blijkbaar wakker gemaakt. Amalia schrikt op en er trekt een huivering door haar heen waardoor haar hele lichaam begint te trillen, alsof ze uit een nachtmerrie is ontwaakt en nu ineens daar staat, voor het raam dat uitkijkt op de binnenplaats.

Carlo voelt haar ontzetting aan, stapt uit bed en maakt aanstalten om haar te omhelzen. Maar ze ontwijkt hem en haast zich met gebogen hoofd naar de eetkamer.

‘Waarom loop je op blote voeten rond?’ vraagt tante Maria berispelend.

Op dat moment komt vader Renato binnen. Amalia’s zussen maken nu al ruzie over wie de hoed op mag, want er is er maar één, dus die mogen ze bij toerbeurt dragen.

Carlo doet het raam dicht en gaat bij Emilia op bed zitten, waarna hij haar instopt en haar lang liefkoost. ‘Ga nog maar even slapen,’ zegt hij. ‘Het is nog vroeg.’

Hij wacht tot ze weer is ingedommeld en haalt zijn zondagse pak uit de kast, ook al is het vandaag geen zondag. De afspraak is om elf uur, maar hij besluit om meteen naar buiten te gaan, zonder ook maar een hap te eten. Hij groet de familie met een knikje, buigt zich naar Amalia en geeft haar een kus op haar wang.

Ze pakt hem bij zijn jasje alsof ze zich aan het leven vastklampt. *Niet weggaan, laat me niet alleen!* smeekt ze hem met haar blik. Hij lacht naar haar. Ondanks alles vindt hij haar prachtig, vooral nu haar ravenzwarte haar los op haar schouders valt en haar wangen vuurrood zijn van schaamte.

De baas heeft hem echter bij zich geroepen en Carlo voelt dat het deze keer goed is. Hij weet niet hoe of waarom, maar als hij naar buiten gaat, voelt hij zich gelukkig. Vanuit de deuropening ziet Amalia hem in de sneeuw vervagen, en daarna hoort ze hem in de verte fluiten.

2

Milaan

De diensttrap is smal en steil, en de treden, uitgesleten door duizenden voetstappen, kraken onder het gewicht van Fredo, die steun zoekt bij de muur om niet te vallen. Het deurtje gaat met een klaaglijk geluid open en komt uit op een kleine, vochtige en schemerige binnenplaats. De jongen huivert en kijkt omhoog naar de ramen die hij zo goed kent, in de hoop dat hij een schaduw bespeurt of op z'n minst een bewegend gordijn, een zweem van een aanwezigheid, een knikje als groet, de hoop op een verandering van gedachte. Maar niks.

Fredo stelde zich het komen en gaan van de bedienden voor, de majordomus met het dienblad met het ontbijt, de keukenmeid met de kolenemmer, de kokkin die haar vinger in de saus steekt. Het leven daarboven gaat verder, maar zonder hem.

Hij trekt zijn jas stevig om zich heen en loopt met hangend hoofd weg, zijn vuisten gebald in zijn jaszakken, zijn kiezen op elkaar geklemd om zijn tranen in te houden.

Vandaag had een bijzondere dag moeten zijn, de dag waarop hij afscheid zou nemen van zijn vroegere leven en zou overstappen naar de andere kant. Het leek het juiste moment, alles was op zijn plek gevallen, alsof het lot alles in gereedheid had gebracht om de overgang vloeiend te laten verlopen. Fredo had het terrein gevonden, de kopers overtuigd, weten af te dingen op de prijs en de scharnieren van de bureaucratische molen geolied. De baas zou hem niet voor zijn voeten kunnen gooien dat hij zijn plicht niet had gedaan, dat hij half werk had gedaan. Nee, meneer, alles was perfect, alles was tot in de puntjes uitgewerkt, zoals altijd.

Hij had lichtvoetig via de hoofdtrap naar beneden moeten lopen, hij had de stad met opgeheven hoofd tegemoet moeten treden, en dan had hij met een fraai sprongetje op de landauer moeten springen en de baas op het juiste moment recht in zijn gezicht moeten zeggen dat het welletjes was, dat het allemaal voorbij was: hij mocht een andere secretaris gaan zoeken, want hij – Alfredo Malberti – had er zijn buik vol van.

Zo had het moeten gaan.

Buiten het gebouw is de mist zo dicht als room, er is niemand op straat, je ziet geen hand voor ogen. Fredo gaat linksaf over een bruggetje en loopt daarna rechtdoor, vlak langs de muren. Hij kent de weg op zijn duimpje. Iets verderop komt het kanaal uit in een donker meertje, dat zo diep is dat er af en toe een dronkaard in valt en nooit meer wordt teruggevonden.

De klok van de San Marco-kerk slaat acht. Fredo voelt het klokgelui tot in zijn botten doordreunen, terwijl een gedachte zich als een gat in zijn hart verspreidt. *Hoe ver zal het water zijn?*

Hij zet een stap, en dan nog een, terwijl hij zijn adem inhoudt. Gisteren was hij nog in La Scala en zat hij in een loge van de opera te genieten. Hij was een blij man met een stralende toekomst voor zich, vol gezondheid, vermaak en liefde; dat dacht hij tenminste.

Hij barst in verbitterd lachen uit. In amper twaalf uur tijd staat alles op zijn kop: het enige wat hij nu voor zich heeft, is een open dok en geen beter vooruitzicht dan de dood. Hij zet nog een stap.

Zou iemand hem missen? Zouden ze hem ooit gaan zoeken?

Fredo zet zijn kiezen op elkaar en doet nog een stap naar voren. Dit is trouwens het enige einde dat hij bereid is te aanvaarden. Hoe kan hij terugkeren naar het leven dat hij eerst had? Voor de opera en de loges in La Scala, de late diners en het exotische eten, de luxe kleding, de overdekte rijtuigen, het bedienend personeel. Hij weet niet eens meer hoe het vóór dat alles was.

Of eigenlijk weet hij dat nog wel. En of hij het nog weet.

Een paar maanden vrijheid zijn niet genoeg geweest om de herinnering uit te wissen.

Zijn vroegere leven was een en al leugens, schaamte en afwij-

zing. Een voortdurende inspanning om net te doen alsof hij iemand anders was, om dat te bewijzen zelfs: Fredo wilde niet liegen tegen de mensen die hij liefhad, maar hij kon ze ook niet teleurstellen met de waarheid. Hij kan niet zeggen dat hij het niet geprobeerd heeft, maar ergens diep vanbinnen heeft hij altijd geweten dat hij zou falen. Zijn vroegere leven was slechts een zielige vertoning, een toneelstuk dat geschreven was door iemand anders, die zijn pen in angst, argwaan en afkeer had gedoopt.

Kan hij teruggaan naar dat leven? Fredo schudt zijn hoofd en zet nog een stap.

Dan gebeurt alles in een oogwenk. Er komt iemand met gewinde pas aanlopen, en die heeft er absoluut geen idee van dat hij op een jongen stuit wiens hart gebroken is en die er een eind aan wil maken. De twee botsen met hun hoofd tegen elkaar aan en de pijn die Fredo voelt is zo concreet dat het hem bijna goeddoet. De onbekende vloekt, geeft hem een duw, gaat weer rechtop staan en loopt weg, met in zijn kielzog een spoor van verwensingen.

Fredo ligt languit op het plaveisel en tast met één hand om zich heen: iets verderop loopt de kade loodrecht omlaag en daaronder is het water. Het had niet veel gescheeld of het was echt allemaal afgelopen geweest.

Er stroomt een warm, kleverig straaltje uit Fredo's neus en hij krijgt een ijzerachtige smaak in zijn mond, die hem eraan herinnert dat hij leeft. Hij probeert het bloed met zijn mouw te stelpen en moet aan zijn vader denken, aan zijn stierennek tussen die brede schouders, zijn paarsrode huid, zijn lage voorhoofd. De laatste woorden die ze tegen elkaar hebben gezegd. Fredo houdt van hem, dat beseft hij nu pas, ook al hebben ze elkaar nooit begrepen.

Het idee om dood te gaan komt hem opeens belachelijk voor. Sterker nog, het vervult hem met angst. Zou hij het echt gedaan hebben? Hij is zich ervan bewust dat hij zich vastklampt aan de pijn die het leven is, dat hij nog niet klaar is om alles weg te gooien, dat hij nog een klein, miezerig beetje hoop voor de toekomst heeft.

Hij haalt diep adem. De baas wacht op hem op de weg naar Bergamo, hij heeft het al weken over niets anders dan hoe belangrijk deze kans is, die misschien wel de laatste is die het leven hem te bieden heeft, dus nu ophouden met dat gezeur alsof hij een ouwe mislukkeling is.

Vandaag kan Fredo geen ontslag nemen, maar hij leeft tenminste nog.

3

Brembate, provincie Bergamo

De herberg bevindt zich aan de linkerkant, vlak over de brug, en wordt aangeduid door een groen geschilderd uithangbord, inmiddels roestig en helemaal afgebladderd, en onmogelijk te onderscheiden in de mist. Iedereen kent de Herberg van de Brembo: het is de enige in de buurt, en als je van Boltiere naar Capriate moet of vice versa, is dit het enige punt waar je de rivier kunt oversteken zonder erdoorheen te hoeven waden. De Doneda's hebben een fortuin verdiend aan de vermaardheid van de oude brug, al sinds dit nog het territorium van de Republiek Venetië was en de familie iedereen bediende, of het nu dienders of smokkelaars waren.

Sinds een paar jaar laat Cesare zich niet meer in de keuken zien; 's zomers zit hij op de stoep op een rieten stoel en kijkt naar de mensen die binnenkomen en weggaan, terwijl hij 's winters, zoals nu, zijn voeten niet bij de kachel vandaan haalt. Hij laat het beheer over aan zijn dochter Margherita en haar man Luigi, de echte motor van het bedrijf; hij is degene die 's ochtends als eerste opstaat en alles aan kant maakt, opruimt, schoonmaakt, ordent, de tafels dekt, serveert, de tafels afruimt, de rekeningen opmaakt, de inventaris bijhoudt, nieuwe voorraad bestelt en soms ook nog kookt. Ze zouden het eigenlijk de Herberg van Agazzi moeten noemen, maar Doneda weet niet van wijken: hij laat zich niet zien, maar de herberg blijft van hem, het geld is van hem, hier is alles van hem, dat blijft hij maar zeggen tegen zijn schoonzoon. En die zwijgt.

Carlo Vitali komt binnen en blijft even op de drempel staan om

de vochtigheid van zich af te schudden. Het eethuisje is leeg, Agazzi heeft de stoelen omgekeerd op de tafels gezet en is nu met gebogen hoofd de vloer aan het vegen. Vanochtend is hij er vroeg bij; aan de haak in de haard hangt een koperen ketel waarin de polenta zachtjes ligt te pruttelen, terwijl het hout piept en knettert. Uit de keuken komt de geur van soep.

Carlo doet een stap naar voren en dan pas ziet Agazzi hem. Wat moet die nou? denkt hij. Zo meteen heeft hij een belangrijke afspraak en hij heeft niet bepaald behoefte aan een klant die zijn tijd opslokt. Hij groet hem met een knikje en gebaart dat hij mag plaatsnemen.

Carlo kiest een plek naast de haard. Hij heeft de lange weg door de akkers genomen, waar de oogst onder de sneeuw ligt te slapen. Hij was doordrongen van een bijna pijnlijke energie, zijn benen leken niet te willen stoppen; toen hij bij de herberg aankwam, botste hij er bijna tegenaan, zo in gedachten verzonken was hij. Hij weet niet hoe lang hij zo heeft rondgedwaald, maar nu is hij moe en hij ploft op een stoel neer.

De waard duikt voor hem op. Carlo heeft al sinds gisteravond niets meer gegeten en door de geur van gefruite ui krijgt hij opeens honger, dus knikt hij richting de keuken.

‘Er is groentesoep,’ vertelt Agazzi.

Als hij die maakt, doet hij er altijd zwoerd in. Eén keer had de oude Cesare dat in de gaten en hij sprong uit zijn vel van woede; hij zegt altijd dat de herberg geen plek voor hoge heren is: het gaat erom dat er wat te eten is, de mensen proeven toch geen verschil. Jawel, denkt Agazzi, ze proeven echt wel verschil, met zwoerd smaakt het heel anders. Als hij tegen hem zegt dat tevreden klanten eerder terug zullen komen, lacht Doneda hem recht in zijn gezicht uit. ‘Hoor hem! Hij heeft gisteren het werk in mijn herberg overgenomen en nu wil hij me het vak leren! Terwijl ik nota bene een imperium heb opgebouwd, en zonder zwoerd!’

Die ouwe blijft maar zeggen dat hij een imperium heeft opgebouwd, maar Agazzi denkt er het zijne van. Goed, de Doneda's hebben een eethuisje en ze doen het beter dan al die boeren die zich kapotwerken op de akkers om daarna te creperen van de hon-

ger als de oogst tegenvalt, maar dat is alles; een oude herberg voorbij de brug, waarin geen lire geïnvesteerd wordt als het niet hoogstnoodzakelijk is, waar ze de klanten altijd hetzelfde voorzetten en de wijn met water wordt aangelengd. Als het aan Agazzi lag, was het eerste wat hij zou doen het uithangbord vervangen, want al vanaf de buitenkant zie je of een eethuisje respectabel is of niet.

‘Wilt u soep?’ vraagt hij aan Carlo. ‘Ik heb er zwoerd in gedaan.’

Carlo knikt van ja. Hij heeft niet veel geld, maar wil sterk zijn voor zijn afspraak met de baas. ‘En een glas wijn, graag.’

Agazzi draait zich snel om en gaat naar de keuken. Zijn vrouw Margherita is rondom het vuur bezig.

‘Er is iemand die soep wil,’ zegt hij tegen haar.

Ze kijkt op van de ketel. ‘Soep? Op dit tijdstip?’ vraagt ze ongelovig.

Haar man haalt zijn schouders op. Het praatje zal wel rondgaan dat hij zwoerd in de soep doet. ‘Kun jij daarvoor zorgen, zodat ik me alvast kan gaan voorbereiden op straks?’ Hij maakt zijn schort los en wil al weglopen, maar Margherita blijft roerloos staan en slaat haar armen over elkaar. ‘Alsjeblieft!’ smeekt hij.

‘Is het echt noodzakelijk dat je ernaartoe gaat?’

Agazzi heeft het gevoel dat zijn hart met een pijl wordt doorboord. Al sinds hij het bericht heeft ontvangen, doet ze boos tegen hem; hij had het haar gewoon niet moeten vertellen, hij had beter een smoes kunnen verzinnen, hij had moeten zeggen dat hij wat boodschappen moest doen. Maar hij was zo blij geweest dat hij het niet voor zich had kunnen houden. En binnen de kortste keren wisten alle Doneda’s het.

Nou en of dat noodzakelijk is, had hij willen zeggen. Dan zou ze echter weer helemaal opnieuw beginnen met ruziemaken: ze zou hem vragen of hij het hier niet naar zijn zin had en waar het voor nodig was om voor een baas te gaan werken terwijl hij een eigen zaak had om draaiende te houden; en daarna zou ze zeggen dat hij ondankbaar was, met alles wat haar vader voor hen doet. Dat zou weer leiden tot een discussie over kinderen en waarom ze die nog steeds niet hebben, ook al zijn ze inmiddels al vijf jaar getrouwd en hebben al haar zussen er nu ieder drie of vier, maar zij

niet, terwijl ze zo gezond als een vis is en er minstens één wil, zodat ze die Cesare kan noemen, naar zijn opa.

De klok van de San Vittore-kerk slaat negen. Het kost minstens een uur om bij de Fosso Bergamasco te komen, maar Agazzi wil niet helemaal buiten adem aankomen, en hij wil al helemaal niet boos aankomen. Hij steekt zijn hoofd om de hoek van de keuken en werpt een blik op de gast in de eetzaal, die met zijn vingers op tafel trommelt.

Agazzi zucht, loopt om het enorme lijf van zijn vrouw heen, pakt een soepkom en vult die tot de rand, onder haar misprijzende blik; dan snijdt hij twee dikke sneden brood en legt die er met zoveel kracht in dat er een beetje soep over de rand klotst en zijn hand verbrandt. Hij dwingt zichzelf om niet ineen te krimpen. Tot slot haalt hij uit de buffetkast een fles wijn die gereserveerd is voor de familie en die niet wordt aangelengd, en schenkt er een glas vol mee, dat hij in één teug achterovergiet. Hij vult het weer en brengt alles naar de eetzaal.

Carlo verwelkomt hem met een tevreden glimlach. De soep ruikt heerlijk en de waard is niet gierig geweest met het brood; deze maaltijd houdt hem tot morgen gevuld. ‘Hoeveel ben ik u schuldig?’ vraagt hij.

‘O, niks,’ antwoordt Agazzi, die zijn stem verheft zodat hij tot in de keuken te horen is. ‘Ik trakteer vandaag.’

Carlo kijkt hem ongelovig aan. Hij zou willen aandringen, maar de waard is al weggelopen.

De soep is een beetje heet, maar smaakt echt lekker, en door het zwoerd is hij stevig en goedgevuld.

Door het venster raam is een stukje lucht te zien, eindelijk blauw; buiten ontwaart Carlo de spichtige gedaante van de waard, die tot in de puntjes gekleed is en met gebogen hoofd stevig de pas erin zet, wie weet waarnaartoe.

Ook hij moet gaan; hij heeft geen tijd te verliezen. Hij eet gehaast zijn bord leeg en drinkt de wijn tot de laatste druppel op. In de keuken meent hij een vrouw te horen huilen.

Hij laat wat muntstukken op tafel achter, staat op en loopt naar de voordeur.